

Skale do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej

Bogdan Wojciszke¹, Monika A. Szlendak²

¹ Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Wydział Zamiejscowy w Sopocie

² Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Wydział Psychologii

W oparciu o idee Bakana (1966) i Helgeson (2003) skonstruowaliśmy polskojęzyczne skale do pomiaru orientacji sprawczej (definiowanej jako koncentracja na sobie i własnych celach), orientacji wspólnotowej (definiowanej jako koncentracja na innych ludziach i relacjach interpersonalnych), sprawczości niepoahamowanej (nadmierna koncentracja na własnym JA połączona z ignorowaniem relacji społecznych) oraz wspólnotowości niepoahamowanej (nadmierna koncentracja na innych połączona z ignorowaniem własnej sprawczości). Przytaczamy wyniki trzech badań przekonujących o rzetelności i trafności tych skal. Kobiety ujawniają silniejszą wspólnotowość i wspólnotowość niepoahamowaną niż mężczyźni, natomiast mężczyźni ujawniają silniejszą sprawczość i sprawczość niepoahamowaną niż kobiety. Owe stosunkowo niewielkie różnice ulegały znacznemu nasileniu po nieinwazyjnej aktywizacji stereotypu kobiecości u kobiet oraz stereotypu męskości u mężczyzn.

Słowa kluczowe: orientacja sprawcza, orientacja wspólnotowa, sprawczość niepoahamowana, wspólnotowość niepoahamowana

Wiele danych z zakresu poznawczej psychologii społecznej przekonuje, że u podstaw spostrzegania innych ludzi i samych siebie leżą dwa główne wymiary, które są częściej aktywizowane i używane niż pozostałe oraz wywierają silniejszy wpływ na oceny i zachowania społeczne (Fiske, Cuddy i Glick, 2007; Wojciszke, 2005, 2010). Pierwszy z nich to wspólnotowość (nazywana też wymiarem ciepła) obejmująca treści związane ze społecznym i moralnym funkcjonowaniem człowieka i to, czy jego działania przynoszą innym ludziom zyski, czy straty. Drugi wymiar to sprawczość (nazywana też kompetencją), obejmująca treści dotyczące sprawności i skuteczno-

ści w realizacji celów i to, czy działania podmiotu przynoszą jemu samemu korzyści, czy straty. David Bakan (1966), który jako pierwszy zaproponował te terminy, uważał wspólnotowość i sprawczość za dwa główne obszary czy aspekty ludzkiej egzystencji – każdy człowiek jest realizatorem swoich celów (sprawczość), każdy jest też członkiem społeczności i uczestnikiem relacji społecznych (wspólnotowość).

Bakan był zorientowany raczej psychodynamicznie niż empirycznie, jednak zainspirował do badań Vicki Helgeson (1994, 2003), która rozwinęła koncepcję orientacji sprawczej i wspólnotowej jako dwóch szeroko pojętych cech osobowości. Sprawczość to koncentracja na własnym ja i sobie jako realizatorze celów. Wspólnotowość to koncentracja na innych ludziach i własnych z nimi relacjach. Pojęcia te odpowiadają w przybliżeniu męskości i kobiecości, choć ta ostatnia opozycja jest mocno niejasna, bowiem męskość–kobiecość oznaczać może, jak sądzimy, przynajmniej cztery rodzaje różnic: (1) różnice obiektywne, czyli pod względem tego, co faktycznie różni mężczyzn i kobiety; (2) różnice subiektywne, czyli pod względem własności, jakie mężczyźni i kobiety sami sobie przypisują; (3) różnice stereotypu deskryptywnego, czyli pod względem własności przypisywanych mężczyznom i kobietom przez społecznie konstruowane i po-

Bogdan Wojciszke, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Wydział w Sopocie, ul. Polna 16/20; 81–745 Sopot., e-mail: bogdan.wojciszke@swps.edu.pl

Monika Szlendak, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, ul. Chodakowska 19/31, 03–915 Warszawa, e-mail: monika.agnieszka.szlendak@gmail.com.

Korespondencję należy kierować:

bogdan.wojciszke@swps.edu.pl

Dziękujemy Jackowi Dąbrowskiemu, Ewie Opolony, Jarkowi Piotrowskiemu, Roksanie Tyksińskiej i Barbarze Życińskiej za pomoc w zebraniu materiałów, zaś Jackowi Bucznemu dziękujemy za pomoc w przeprowadzeniu niektórych analiz statystycznych.

Praca finansowana z grantu MNiSW.

dzielane stereotypy płci; bądź też (4) różnice stereotypu normatywnego, a więc pod względem tego, czego się oczekuje i żąda od mężczyzn i kobiet. Ponieważ te cztery rodzaje różnic wcale nie muszą się pokrywać, sądzymy, że opozycja męskość–kobiecość jest skazana na wieczną wieloznaczność, a zatem lepiej mówić o opozycji sprawczość–wspólnotowość. W dodatku przy rozróżnieniu sprawczość–wspólnotowość jasne jest, że są to dwa niezależne wymiary, z których każdy dotyczy czego innego, natomiast o męskości–kobiecości ludzie skłonni są sądzić, że są to przeciwne krańce tego samego wymiaru (w wielu językach funkcjonuje wyrażenie „płeć przeciwna”). Dzieje się tak zapewne dlatego, że męskość i kobiecość są rozłącznymi kategoriami społecznymi, do których przynależność jest dysjunktywna (jak ktoś jest kobietą, to nie jest mężczyzną). W związku z tym ludzie wnioskuje o męskości nie tylko na podstawie jej przejawów, lecz także w oparciu o brak kobiecości (Reinhard, Stahlberg i Messner, 2009). Natomiast sprawczość i wspólnotowość nie są kategoriami rozłącznymi (bycie sprawczym nie determinuje, czy się jest wspólnotowym czy wspólnotowości pozbawionym), zatem pojęcia te nie implikują przeciwstawności.

Oprócz zwyczajnej sprawczości i wspólnotowości, Bakan i Helgeson postulują ponadto ich postaci krańcowe, czyli niepohamowane. Niepohamowana sprawczość oznacza koncentrację na sobie i własnych celach tak silną (niepohamowaną przez wymogi wspólnotowości), że prowadzi do zanegowania relacji z innymi ludźmi oraz ignorowania ich celów. Zarówno sprawczość, jak i niepohamowana sprawczość oznaczają koncentrację na sobie, ale tylko ta druga prowadzi do niepożądanych konsekwencji, takich jak negatywny stosunek do ludzi, czemu towarzyszy wdawanie się w konflikty, destruktywne zachowania o charakterze dominacji, zemsty i zimnego traktowania innych, opór przed poszukiwaniem wsparcia społecznego i brak takich umiejętności społecznych, jak dawanie wsparcia innym, zwieranie się i okazywanie emocji (Helgeson, 2003). Skutkuje to pogorszeniem zdrowia psychicznego, a w szczególności skłonnością do używek i wzorcem zachowania A.

Negatywną i krańcową postacią wspólnotowości jest wspólnotowość niepohamowana (przez wymogi sprawczości), która oznacza tak silną koncentrację na innych ludziach i relacjach z nimi, że prowadzi do zanegowania własnej sprawczości oraz zaprzestania realizacji własnych celów. Zarówno wspólnotowość, jak i wspólnotowość niepohamowana oznaczają koncentrację na innych, ale tylko ta druga prowadzi do niepożądanych konsekwencji, takich jak niedomaganie się wsparcia społecznego od bliskich (co owocuje brakiem owego wsparcia) i de-

struktywne zachowania w bliskich związkach, jak nadopiekuńczość, inwazyjne, bo nadmierne wkraczanie w życie partnera czy nadmierna kontrola partnera. Ponieważ takie osoby ponoszą duże koszty psychiczne w związku z dawaniem wsparcia partnerom i zaprzestaniem realizacji osobistych celów, również niepohamowana wspólnotowość prowadzi do pogorszenia zdrowia psychicznego w postaci zwiększonej podatności na stres, lęk i depresję (Helgeson, 1994, 2003).

Ponieważ orientacja sprawcza i wspólnotowa w swej umiarkowanej i niepohamowanej postaci zdają się wyjaśniać wiele istotnych zjawisk, zdecydowaliśmy się skonstruować polskojęzyczne skale do mierzenia tych czterech orientacji. Przedstawiamy tu serię trzech badań, w których skale te skonstruowaliśmy i częściowo zwalidowaliśmy w odniesieniu do różnic płci. Z uwagi na ograniczenia objętości tego artykułu, drugą część badań walidacyjnych (dotyczącą związku orientacji z podstawowymi cechami osobowości i wskaźnikami zdrowia psychicznego) przedstawiamy w innej pracy (Wojciszke i Cieślak, 2010).

Badanie 1

Celem tego badania była konstrukcja Skal Sprawczości i Wspólnotowości w wersji umiarkowanej i niepohamowanej, analiza mocy dyskryminacyjnej pozycji składających się na poszczególne skale oraz maksymalizacja rzetelności skal przy przechodzeniu od początkowej, eksperymentalnej wersji skal do wersji ostatecznej. Powstające skale poddaliśmy także analizie czynnikowej celem sprawdzenia struktury skal.

Metoda

Osoby badane. Próba, na której sprawdzano zgodność wewnętrzną i strukturę czynnikową konstruowanych skal, była celowo zróżnicowana demograficznie, tak aby stosowność skal nie była ograniczona do jakiejś szczególnej grupy demograficznej. Próba liczyła 912 osób (50,04% kobiet), z czego 253 osoby były pracownikami różnych zakładów pracy (średnia wieku $M = 35,21$; $SD = 10,63$), 307 osób było studentami różnych uczelni (średnia wieku $M = 23,10$; $SD = 4,02$), zaś 351 – uczniami dwóch ostatnich klas licealnych (średnia wieku $M = 18,88$; $SD = 2,37$). Rodzaj grupy, wiek i płeć miały jedynie niewielki wpływ na poziom wyników poszczególnych skal (o czym dokładniej będzie mowa przy okazji Badania 2), jednak zupełnie nie miały wpływu na strukturę skal, dlatego wyniki dla całej tej próby zostały tu zanalizowane łącznie.

Selekcja pozycji. Badani wypełniali eksperymentalną wersję skal z początkową pulą 21 pozycji mierzących sprawczość i 21 pozycji mierzących wspólnotowość.

Pozycje te miały postać przymiotników, nazw cech wybranych z puli 300 przymiotników poddanych rozległym badaniom przez Abele i Wojciszke (2007, Badanie 1). Przymiotniki te były szacowane przez niezależne grupy sędziów z uwagi na swą wartościowość ($N = 80$ sędziów), stopień, w jakim wyrażają one sprawczość ($N = 20$ sędziów) oraz stopień, w jakim wyrażają one wspólnotowość ($N = 20$ sędziów). Wszystkie sądy były dokonywane na skalach szacunkowych od -5 przez 0 do 5 (por. Abele i Wojciszke, 2007). Na tej podstawie wybraliśmy początkową pulę 21 przymiotników, które były silnie nasycone sprawczością ($M = 4,22$), a słabo wspólnotowością ($M = 1,30$) oraz 21 przymiotników silnie nasyconych wspólnotowością ($M = 4,11$), a słabo sprawczością ($M = 1,35$). Wszystkie były pozytywne, a przymiotniki sprawcze i wspólnotowe były wyrównane pod względem wartościowości, która wynosiła, odpowiednio, $3,70$ i $3,67$. Treść wszystkich pozycji zakwalifikowanych do ostatecznej wersji skal przedstawia Tabela 1.

Inny charakter miała rekrutacja pozycji do niepoahamowanych wersji skal sprawczości i wspólnotowości. Założyliśmy, że tych krańcowych wersji obu orientacji nie da się wyrazić prostymi przymiotnikami i zdecydowaliśmy się na opinie o sobie rozbudowane do postaci zdań. Dziewięć pozycji wyrażających niepoahamowaną wspólnotowość zaczerpnęliśmy od Helgeson i Fritz (1998), a 11 następnym wymyśliliśmy na seminarium magisterskim¹ w oparciu o teoretyczną definicję niepoahamowanej wspólnotowości wymienioną na wstępie tego artykułu. Dwadzieścia pozycji wyrażających niepoahamowaną sprawczość wymyśliliśmy w oparciu o definicję tego pojęcia. Większość pozycji wyrażała wprost – odpowiednio – niepoahamowaną sprawczość lub wspólnotowość, zaś około 40% wyrażało je przez zaprzeczenie. Jednak te pozycje odpadły w wyniku dalej opisanego procedury selekcji. Treść wszystkich pozycji zakwalifikowanych do ostatecznej wersji skal przedstawia Tabela 2.

W przypadku obu rodzajów skal zastosowano siedmiopunktowy system odpowiedzi z punktem indyferencji, a więc od 1 (*zdecydowanie nie*) przez 4 (*trudno powiedzieć, trochę tak, a trochę nie*) do 7 (*zdecydowanie tak*). Pełną treść ostatecznych wersji skal wraz z instrukcjami dla osób badanych zawierają Załączniki 1 i 2.

Wyniki i dyskusja

Skale Sprawczości i Wspólnotowości. Pozycje składające się na początkową wersję skal sprawczości i wspólnotowości poddano analizie mocy dyskryminacyjnej (korelacja r Pearsona między pozycją a wynikiem całej skali z pominięciem tej pozycji). W ten sposób usunięto po 6 pozycji z początkowej wersji obu skal – tych pozycji,

których usunięcie powodowało wzrost lub brak zmiany ogólnej rzetelności skal. Jak ilustruje Tabela 1, zaowocowało to utrzymaniem pozycji o relatywnie wysokiej mocy dyskryminacyjnej, która wahała się w przedziale od $0,51$ do $0,75$ dla Skali Wspólnotowości oraz od $0,45$ do $0,68$ dla Skali Sprawczości. W konsekwencji uzyskano bardzo wysokie wskaźniki zgodności wewnętrznej (mierzone współczynnikiem α Cronbacha), która wyniosła $0,92$ dla Skali Wspólnotowości i $0,90$ dla Skali Sprawczości.

Pozycje składające się na ostateczną wersję Skal Sprawczości i Wspólnotowości poddano analizie czynnikowej z rotacją Varimax. Zgodnie z oczekiwaniami, analiza ta ujawniła dwa dominujące czynniki. Pierwszy z nich miał wartość własną $9,59$ i wyjaśniał 32% wariancji. Jak przekonują dane z Tabeli 1, czynnikiem tym były silnie nasycone wszystkie pozycje Skali Wspólnotowości (a jedynie nieznacznie pozycje Skali Sprawczości). Drugi czynnik miał wartość własną $4,55$ i wyjaśniał 15% wariancji. Tabela 1 wskazuje, że tym czynnikiem były silnie nasycone wszystkie pozycje składające się na Skalę Sprawczości (a jedynie nieznacznie pozycje Skali Wspólnotowości). Analiza ujawniła jeszcze dwa czynniki o wartości własnej przekraczającej $1,00$, ale były one bardzo słabe (wartości własne $1,28$ i $1,0$) i wyjaśniały łącznie zaledwie 7,8% wariancji, więc pominięto je w analizie. Konkludując, stwierdzić można, że struktura czynnikowa Skal Sprawczości i Wspólnotowości jest bardzo klarowna, a także stabilna – identyczne rozwiązanie dwuczynnikowe pojawia się, kiedy analizować oddzielnie dane pochodzące od uczniów, studentów i pracowników składających się na całą bieżącą próbę. Rozwiązanie dwuczynnikowe pojawiło się też we wszystkich innych próbach objętych relacjonowanym tu programem badawczym.

Skale Niepoahamowanej Sprawczości i Wspólnotowości. Również 40 pozycji składających się na początkową wersję skal niepoahamowanej sprawczości i wspólnotowości poddano analizie mocy dyskryminacyjnej. W jej wyniku usunięto po 9 pozycji z początkowej wersji obu skal – tych pozycji, których usunięcie powodowało wzrost lub brak zmiany ogólnej rzetelności skal. Jak ilustruje Tabela 2, zaowocowało to utrzymaniem pozycji o dość wysokiej mocy dyskryminacyjnej, która wahała się w przedziale od $0,47$ do $0,61$ dla Skali Niepoahamowanej Wspólnotowości oraz od $0,27$ do $0,48$ dla Skali Niepoahamowanej Sprawczości. W konsekwencji uzyskano umiarkowanie wysoki wskaźnik zgodności wewnętrznej dla Skali Niepoahamowanej Wspólnotowości ($\alpha = 0,86$) i umiarkowanie niski ($\alpha = 0,73$) dla Skali Niepoahamowanej Sprawczości.

Pozycje składające się na ostateczną wersję Skal Niepoahamowanej Sprawczości i Wspólnotowości pod-

Tabela 1.

Ładunki czynnikowe (po rotacji Varimax) oraz korelacje ze skalą własną (moc dyskryminacyjna MD) pozycji składających się na Skalę Orientacji Sprawczej i Wspólnotowej

Treść pozycji	Czynnik 1.	Czynnik 2.	MD
19. Wspierający innych	0,79	0,13	0,75
30. Wrażliwy na innych	0,78	0,04	0,71
15. Współczujący	0,77	0,05	0,71
20. Pomocny	0,77	0,21	0,75
25. Rozumiejący innych	0,74	0,13	0,70
9. Uczynny	0,72	0,16	0,69
11. Życzliwy	0,72	0,16	0,69
5. Opiekunyczny	0,68	0,14	0,64
27. Poświęcający się dla innych	0,68	0,11	0,64
6. Przyjazny	0,68	0,19	0,65
12. Doceniający innych	0,66	0,12	0,62
22. Wybaczący	0,62	0,10	0,58
2. Wyrozumiały	0,60	0,14	0,56
8. Skłonny do kompromisu	0,59	-0,03	0,51
1. Koleżeński	0,53	0,28	0,53
29. Aktywny	0,24	0,70	0,68
28. Zdecydowany	0,02	0,70	0,62
3. Pewny siebie	-0,11	0,69	0,59
18. O skłonnościach przywódczych	-0,09	0,68	0,58
23. Przebojowy	0,14	0,67	0,62
21. Przekonujący	0,19	0,67	0,63
24. Pomysłowy	0,15	0,67	0,61
14. Przedsiębiorczy	0,17	0,66	0,62
26. Zaradny	0,28	0,66	0,64
4. Skuteczny	0,02	0,66	0,59
10. Ambitny	0,15	0,64	0,60
13. Energiczny	0,24	0,62	0,59
16. O silnej woli	0,12	0,59	0,54
17. Sprawny	0,21	0,54	0,51
7. Konsekwentny	0,13	0,49	0,45

Uwaga. Numery pozycji odnoszą się do ich porządku w ostatecznej wersji skali (Załącznik 1)

W skład Skali Sprawczości wchodzi pozycje o numerach: 3, 4, 7, 10, 13, 14, 16, 17, 18, 21, 23, 24, 26, 28, 29 – wynikiem ogólnym skali jest średnia tych pozycji

dano analizie czynnikowej z rotacją Varimax. Zgodnie z oczekiwaniami, również ta analiza ujawniła dwa dominujące czynniki. Pierwszy z nich miał wartość własną 4,99 i wyjaśniał 23% wariancji. Jak przekonują dane z Tabeli 2, czynnikiem tym były dość silnie nasycone wszystkie pozycje Skali Niepohamowanej Wspólnotowości

(a jedynie nieznacznie pozycje Skali Niepohamowanej Sprawczości). Drugi czynnik miał wartość własną 2,87 i wyjaśniał 13% wariancji. Tabela 2 wskazuje, że tym czynnikiem były silnie nasycone wszystkie pozycje składające się na Skalę Niepohamowanej Sprawczości (a jedynie nieznacznie pozycje Skali Niepohamowanej

Tabela 2.

Ładunki czynnikowe (po rotacji Varimax) oraz korelacje ze skalą własną (moc dyskryminacyjna MD) pozycji składających się na Skale Niepohamowanej Orientacji Sprawczej i Wspólnotowej

Treść pozycji	Czynnik 1.	Czynnik 2.	MD
1. Zawsze stawiam potrzeby innych przed własnymi. ^a	0,68	-0,18	0,61
7. Czuję się okropnie, gdy nie jestem w stanie pomóc komuś w potrzebie.	0,67	-0,14	0,61
20. Mocno przeżywam przykrości innych.	0,67	-0,10	0,59
21. Bardziej potrafię zadbać o innych niż o siebie.	0,65	0,00	0,54
3. Mogę czuć się szczęśliwy tylko wtedy, kiedy inni są szczęśliwi. ^a	0,65	-0,02	0,58
14. Rezygnuję z własnych marzeń lub planów, jeżeli są sprzeczne z pragnieniami kogoś bliskiego.	0,65	-0,04	0,57
13. Największą przyjemnością dla mnie jest sprawianie radości innym.	0,65	-0,22	0,60
12. Nie jestem w stanie zaspokoić swoich potrzeb, jeżeli to przeszkadzałoby to potrzebom innych ^a .	0,64	0,09	0,53
16. Często postępuję wbrew sobie, aby nie sprawić innym przykrości.	0,61	0,15	0,49
5. Nie potrafię odmówić, kiedy ktoś prosi mnie o pomoc. ^a	0,60	-0,13	0,51
18. Dobre relacje z innymi są dla mnie ważniejsze od sukcesu.	0,55	-0,15	0,47
17. Gdy skoncentruję się na pracy (nauce), nie starcza mi „miejsca” na kontakty z ludźmi.	0,16	0,63	0,42
2. Skupiam się na realizacji swoich zadań tak bardzo, że zapominam o reszcie świata.	0,06	0,63	0,47
9. Złoszczę się, gdy ktoś swoimi problemami przeszkadza mi w realizacji moich celów.	-0,23	0,61	0,48
10. Miewam za mało czasu, aby zajmować się sprawami innych.	0,04	0,57	0,41
19. Najpierw trzeba zadbać o pozycję zawodową, nawet jeżeli na krótką metę przeszkadza to w życiu rodzinnym.	-0,14	0,56	0,44
11. Bliscy mają do mnie pretensje, że poświęcam im za mało czasu.	0,15	0,49	0,30
15. Kiedy pracuję, nie pozwalam innym, aby mi przeszkadzali.	-0,05	0,47	0,34
22. Jeżeli postawię sobie jakiś cel, realizuję go nawet, gdy moi bliscy się sprzeciwiają.	-0,07	0,43	0,34
8. Nigdy nie angażuję się nadmiernie w problemy innych.	-0,27	0,43	0,33
6. Człowiek jest tyle wart, ile w życiu osiągnął.	-0,03	0,40	0,27
4. Swoje cele realizuję niezależnie od tego, co sobie inni pomyślą.	-0,17	0,40	0,32

Uwaga. Numery pozycji odnoszą się do ich porządku w ostatecznej wersji skali (Załącznik 2)

^a Treść tych pozycji pochodzi ze skali niepohamowanej wspólnotowości skonstruowanej przez Helgeson i Fritz (1998)

W skład Skali Niepohamowanej Sprawczości wchodzi pozycje o numerach: 2, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 15, 17, 19, 22 – wynikiem ogólnym skali jest średnia tych pozycji

W skład Skali Niepohamowanej Wspólnotowości wchodzi pozycje o numerach: 1, 3, 5, 7, 12, 13, 14, 16, 18, 20, 21 – wynikiem ogólnym skali jest średnia tych pozycji

Wspólnotowości). Analiza ujawniła jeszcze trzy czynniki o wartości własnej przekraczającej 1,00, ale były one bardzo słabe (wartości własne 1,34, 1,07 i 1,04), wyjaśniały łącznie tylko 14% wariancji i nie poddawały się żadnej klarownej interpretacji, więc pominięto je w analizie.

Konkludując, struktura czynnikowa Skal Sprawczości i Wspólnotowości jest dosyć klarowna, a także stabilna – identyczne rozwiązanie dwuczynnikowe pojawia się, kiedy analizować oddzielnie dane pochodzące od uczniów, studentów i pracowników składających się na całą bieżącą próbę, pojawiło się też we wszystkich innych próbach objętych relacjonowanym tu programem badawczym.

Badanie 2

Celem tego badania była dokładniejsza eksploracja różnic płci i wieku w zakresie sprawczości i wspólnotowości. Już Bakan (1966), twórca terminów sprawczość i wspólnotowość, proponował, że sprawczość jest domeną męską, wspólnotowość zaś – kobiecą. Abele i Wojciszke (2007), badając znaczenie 300 cech osobowości, stwierdzili, że sprawcze znaczenie cech w dużym stopniu pokrywa się z ich męskością (korelacja tych dwóch wymiarów semantycznych wyniosła $r = 0,84$), natomiast wspólnotowe znaczenie cech silnie pokrywa się z ich kobiecością ($r = 0,82$). Związków tych dowodzi w sumie

spora liczba badań (por. Wojciszke, 2010). Z tego punktu widzenia stwierdzenie, że mężczyźni przypisują sobie więcej sprawczości niż wspólnotowości, kobiety zaś odwrotnie, poświadczaloby teoretyczną trafność konstruowanych tu skal. Jednak z drugiej strony warto pamiętać, że własności męskie i kobiece to niekoniecznie własności bardziej przypisywane sobie – odpowiednio – przez mężczyzn i kobiety, a raczej własności typowe dla społecznie podzielanych stereotypów, których ludzie nie muszą używać w odniesieniu do samych siebie. Niektórzy autorzy uważają, że autostereotypy płci stają się współcześnie coraz słabsze, szczególnie wśród osób młodych i wykształconych (Abele, 2003). Inną przyczyną może być przesuwanie się standardów oceny w zależności od płci, na przykład niższy poziom ambicji wystarcza kobiecie, by uznać się za osobę ambitną niż mężczyźni (standard ambicji jest bardziej wygórowane w stosunku do mężczyzn niż kobiet, por. Bosak, Szczesny i Eagly, 2008). Nie można więc wykluczyć, że współcześnie kobiety i mężczyźni nie będą się różnić przypisywaną sobie sprawczością i wspólnotością.

Drugim problemem eksplorowanym w tym badaniu jest kwestia wieku – skoro zanikanie autostereotypu płci miałyby cechować ludzi młodych, to oczekiwać można większych różnic w tym zakresie między osobami o pokolenie starszymi. Dlatego do drugiego badania zaprosiliśmy oprócz ludzi młodych (20–25 lat) także grupę osób o pokolenie starszych (40–45 lat). Dodatkowym powodem badania osób wywodzących się z dwóch generacji była eksploracja problemu różnic pokoleniowych. W ciągu ostatnich dwóch dekad Polska jest areną intensywnych zmian kulturowych. Socjalizacja obecnych dwudziestolatków przebiegała całkowicie w nowym systemie, socjalizacja obecnych czterdziestolatków – całkowicie w starym. Ponieważ istotą nowego systemu jest wolność gospodarcza i obyczajowa, kojarzona zwykle z indywidualizmem, oraz osłabienie pierwotnych więzi społecznych, kojarzonych z kolektywizmem, można oczekiwać wzrostu sprawczości, a spadku wspólnotowości u młodszego pokolenia w porównaniu z pokoleniem starszym. Ostatnim celem badania było przesłedzenie na stosunkowo dużej próbie, w jaki sposób są wzajemnie skorelowane poszczególne orientacje.

Metoda

Osoby badane. Próba obejmowała 123 osoby (60 kobiet) w wieku od 20 do 25 oraz 119 osób (64 kobiety) starszych o pokolenie, w wieku od 40 do 45 lat. W obu grupach wiekowych większość badanych miała wyższe wykształcenie lub je zdobywała (nie badano studentów psychologii).

Mierzone zmienne. Badani wypełniali Skale Sprawczości i Wspólnotowości oraz Skale Niepohamowanej Sprawczości i Niepohamowanej Wspólnotowości. Kolejność obu typów skal była rotowana. W celu potwierdzenia ujawnionej w Badaniu 1 struktury czynnikowej skal przeprowadzono confirmacyjne analizy czynnikowe oddzielnie dla skal sprawczości i wspólnotowości oraz dla skal sprawczości niepohamowanej i wspólnotowości niepohamowanej. Jeśli chodzi o dwie pierwsze skale, analiza ta wykazała, że dwuczynnikowy (teoretycznie zakładany) model lepiej pasuje do danych niż model jednoczynnikowy (zakładający jednorodność przypisywanych sobie cech sprawczych i wspólnotowych). Model dwuczynnikowy okazał się istotny, $\chi^2(404) = 1043,73$; $p < 0,001$ oraz w zadowalającym stopniu spełniał najczęściej używane wskaźniki dopasowania: CFI = 0,909; TLI = 0,902; GFI = 0,776; RMSEA = 0,081. Jeśli chodzi o skale niepohamowanych postaci sprawczości i wspólnotowości, confirmacyjna analiza czynnikowa wykazała, że dwuczynnikowy (teoretycznie zakładany) model nieco lepiej pasuje do danych niż model jednoczynnikowy (zakładający jednorodność przypisywanych sobie cech sprawczych i wspólnotowych). Model dwuczynnikowy okazał się istotny, $\chi^2(404) = 567,09$; $p < 0,001$, jednak nie spełniał w zadowalającym stopniu najczęściej używanych wskaźników dopasowania: CFI = 0,861; TLI = 0,846; GFI = 0,824; RMSEA = 0,085. Tak więc confirmacyjna analiza czynnikowa potwierdziła dwuczynnikową strukturę skal wspólnotowości i sprawczości; jednak podobne potwierdzenie dla niepohamowanych postaci tych orientacji nie okazało się wystarczające, co sugeruje konieczność przeprowadzenia ponownych badań na większej próbie albo modyfikację treści skal mierzących niepohamowane postaci orientacji sprawczej i wspólnotowej.

Wyniki

Uzyskane wyniki poddano wielozmiennowej analizie wariancji w układzie 2 (płeć) x 2 (wiek), gdzie sprawczość, wspólnotowość i ich niepohamowane postaci występowały w roli czterech zmiennych zależnych. Analiza ta ujawniła istotne efekty główne płci w zakresie wszystkich czterech orientacji. Jak ilustruje Tabela 3, mężczyźni ujawnili silniejszą sprawczość i sprawczość niepohamowaną niż kobiety, natomiast kobiety ujawniły silniejszą wspólnotowość i wspólnotowość niepohamowaną niż mężczyźni. Różnice te były więc zgodne ze stereotypami płci, co jest istotnym argumentem na rzecz trafności konstruowanych tu skal. Jednak wskaźniki *d* informują, że wszystkie te różnice były bardzo małe, jedynie róż-

nię pod względem sprawczości niepohamowanej można uznać za umiarkowaną (większą niż 0,50)².

Analiza wariancji wykazała także trzy efekty główne wieku. Jak ilustruje Tabela 4, młodsze pokolenie ujawnia silniejszą sprawczość, a słabszą wspólnotowość od pokolenia starszego. Młodszy badani ujawniają też spadek wspólnotowości niepohamowanej w porównaniu ze starszymi (choć brak istotnych różnic w zakresie sprawczości niepohamowanej). Ten wzorzec wyników jest zgodny z hipotezami wywiedzionymi z kształtu transformacji systemowej w Polsce, jednak i tutaj różnice są ogólnie niewielkie. Wspomniana analiza wariancji ujawniła istotną interakcję płci z rodzajem orientacji w zakresie jednej tylko zmiennej zależnej – sprawczości, $F(1, 238) = 8,69$; $p = 0,004$; $\eta^2 = 0,04$. Interakcja ta miała postać ograni-

Tabela 3.

Różnice między kobietami i mężczyznami w zakresie badanych orientacji (w nawiasach – odchylenia standardowe; Badanie 2)

Orientacja	Kobiety	Mężczyźni	<i>t</i>	<i>d</i>
Sprawczość	4,97 (0,76)	5,16 (0,76)	-2,09* (0,81)	-0,27
Wspólnotowość	5,63 (0,60)	5,35 (0,75)	3,09**	0,40
Sprawczość niepohamowana	3,62 (0,91)	4,19 (0,95)	-4,83***	-0,61
Wspólnotowość niepohamowana	4,67 (0,79)	4,45 (0,83)	2,13*	0,27

t – Test t Studenta dla danych niezależnych

d – Miara wielkości efektu (standaryzowana różnica między średnimi).

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tabela 4.

Różnice między badanymi ze starszej (40–45 lat) i młodszej (20–25) generacji w zakresie badanych orientacji (w nawiasach – odchylenia standardowe; Badanie 2)

Orientacja	Starsi	Młodszy	<i>t</i>	<i>d</i>
Sprawczość	4,94 (0,75)	5,20 (0,70)	-2,89*	-0,37
Wspólnotowość	5,62 (0,63)	5,38 (0,72)	2,90**	0,37
Sprawczość niepohamowana	3,85 (0,90)	3,97 (1,03)	-1,17	-0,15
Wspólnotowość niepohamowana	4,75 (0,74)	4,36 (0,83)	4,00***	0,51

t – Test t Studenta dla danych niezależnych

d – Miara wielkości efektu (standaryzowana różnica między średnimi).

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tabela 5.

Wzajemne korelacje (*r* Pearsona) orientacji sprawczych i wspólnotowych (wyniki kobiet – nad przekątną, wyniki mężczyzn – pod przekątną); Badanie 2

	Sprawczość	Wspólnotowość	Sprawczość niepohamowana	Wspólnotowość niepohamowana
Sprawczość	–	0,04	0,26**	-0,13
Wspólnotowość	0,37***	–	-0,38***	0,51***
Sprawczość niepohamowana	0,32***	-0,26**	-0,22*	–
Wspólnotowość niepohamowana	-0,27**	0,59***	-0,08	–

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

czającą interpretowalność obu efektów głównych (płci i wieku) dla sprawczości. Mianowicie, tylko w starszym pokoleniu kobiety ($M = 4,71$) cechowała niższa sprawczość niż mężczyźni ($M = 5,17$). W młodszy pokoleniu różnica ta zniknęła i kobiety cechowały się jednakowo silną sprawczością ($M = 5,24$), jak mężczyźni ($M = 5,16$). Sugeruje to, że transformacja systemu nasiliła sprawczość tylko kobiet, ale nie mężczyzn, u których już w starszym pokoleniu była ona relatywnie wysoka.

Ostatni problem eksplorowany w tym badaniu to związki między umiarkowanymi i niepohamowanymi postaciami orientacji sprawczej i wspólnotowej. Jak ilustruje Tabela 5, w której związki te przedstawiono oddzielnie dla kobiet i mężczyzn, sprawczość i wspólnotowość są ze sobą powiązane słabo (u mężczyzn) lub wcale (u kobiet). W nieco większym stopniu są ze sobą powiązane umiarkowane i krańcowe postaci tej samej orientacji, szczególnie wspólnotowej³. Jak się wydaje, taki wzorzec korelacji jest wewnętrznie spójny i zgodny z teorią sprawczości-wspólnotowości. Ta bowiem zakłada, że sprawczość i wspólnotowość są niezależnymi wymiarami (powinny więc być słabo skorelowane), że niepohamowana sprawczość jest krańcem wymiaru sprawczości (obie te zmienne powinny więc korelować dodatnio) i że niepohamowana wspólnotowość jest krańcem wymiaru wspólnotowości (obie te zmienne powinny więc korelować dodatnio).

Badanie 3

Celem tego badania była eksploracja powodów, dla których dotychczas badane kobiety i mężczyźni ujawnili tak słabe różnice w przypisywanej sobie sprawczości

i wspólnotowości, choć sprawczość jest konstytutywnym elementem ponadkulturowego stereotypu męskości (Glick i in., 2004), wspólnotowość zaś – stereotypu kobiecości (Glick i Fiske, 2001). Nasze przypuszczenie jest bardzo proste – autostereotyp płci słabo wpływa na sposób spostrzegania siebie w sytuacji standardowego badania psychologicznego, ponieważ w takiej sytuacji nie ma żadnych szczególnych powodów do aktywizacji i używania stereotypów płci. Stereotypy są najsilniej aktywizowane w sytuacjach kontaktu międzygrupowego (na przykład spotkania osób różnych narodowości czy ras), ponieważ autostereotypy stają się wówczas wyrazistym elementem własnej tożsamości, stereotypy zaś członków grupy obcej stają się źródłem wskazówek co do tego, jak spostrzegać członków grupy obcej i zachowywać się w stosunku do nich (Moskowitz, 2005).

Z rozumowania tego wynika hipoteza, że subtelna aktywizacja stereotypu płci własnej doprowadzi do silniejszego utożsamiania się z nią, a w konsekwencji do tego, że kobiety będą sobie samym przypisywać więcej wspólnotowości niż sprawczości, mężczyźni zaś odwrotnie – będą sobie przypisywać więcej sprawczości niż wspólnotowości. Badanie 3 przeprowadzono w celu sprawdzenia tej hipotezy.

Metoda

Próba i schemat badania. W badaniu wzięły udział 42 studentki i 42 studentów różnych niepsychologicznych kierunków studiów (średnia wielu $M = 26,88$; $SD = 5,66$). Wypełniali oni Skale Sprawczości i Wspólnotowości oraz Skale Niepohamowanej Sprawczości i Niepohamowanej Wspólnotowości w warunkach aktywizacji stereotypu własnej płci bądź w warunkach kontrolnych. Badanie przeprowadzono według schematu 2 (warunki: aktywizacja stereotypu lub jej brak) \times 2 (płeć badanych) \times 2 (treść: sprawczość – wspólnotowość) z powtarzanymi pomiarami na ostatnim czynniku.

Aktywizacja stereotypu. Celem aktywizacji autostereotypu płci badani otrzymywali listę 40 nazw zawodów z prośbą o policzenie i zapisanie liczby sylab w każdej nazwie. W warunkach aktywizacji autostereotypu lista ta zawierała dla mężczyzn nazwy zawodów stereotypowo męskich (rybak, kowal, strażak), dla kobiet zaś – nazwy zawodów stereotypowo kobiecych (fryzjerka, opiekunka, nauczycielka). W warunkach kontrolnych badani otrzymywali nazwy zawodów neutralnych z uwagi na płeć. Badania pilotażowe wykazały skuteczność tej manipulacji – badani mężczyźni czuli się bardziej męscy po zliczeniu sylab w zawodach męskich niż kontrolnych, a podobnie badane kobiety czują się bardziej kobietami

po zliczeniu sylab w zawodach żeńskich niż neutralnych (Kotulska, 2009).

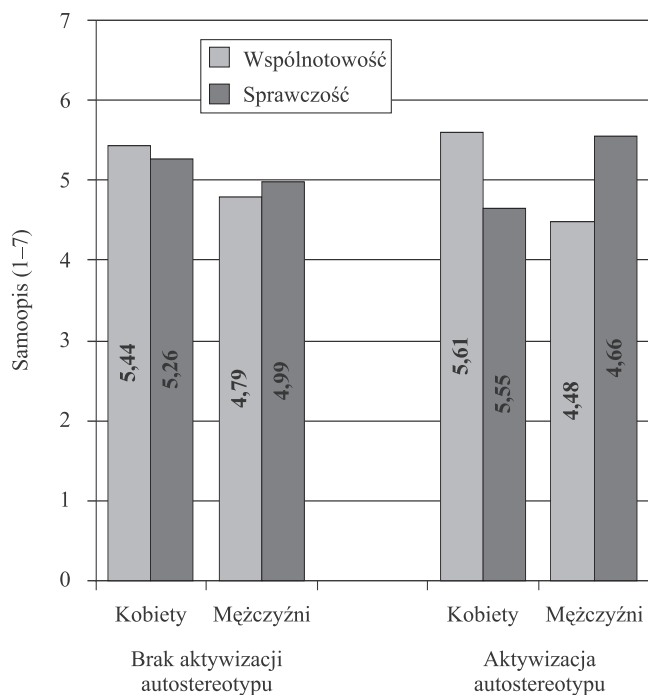
Pomiar zmiennych zależnych. Po manipulacji eksperymentalnej (zliczaniu sylab w nazwach zawodów) badani wypełniali Skale Sprawczości (0,93) i Wspólnotowości (0,94) oraz Skale Niepohamowanej Sprawczości (0,88) i Niepohamowanej Wspólnotowości (0,83). Współczynniki rzetelności (zamieszczone w nawiasach) uzyskane w tych badaniach należy uznać za wysokie.

Wyniki i dyskusja

Analiza wariancji w układzie 2 (warunki: aktywizacja stereotypu lub jej brak) \times 2 (płeć badanych) \times 2 (treść: sprawczość – wspólnotowość) z powtarzanymi pomiarami na ostatnim czynniku wykazała przewidywaną interakcję wszystkich trzech czynników, $F(1, 80) = 6,68$; $p = 0,012$; $\eta^2 = 0,08$. Jak ilustruje Rysunek 1, w warunkach aktywizacji autostereotypu ujawniła się silna interakcja płci z natężeniem przypisywania sobie sprawczości i wspólnotowości, $F(1, 42) = 23,29$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,36$, natomiast w warunkach kontrolnych ta sama interakcja zupełnie zanikała, $F < 1$. W warunkach aktywizacji kobiety przypisywały sobie znacznie więcej wspólnotowości ($M = 5,61$) niż sprawczości ($M = 4,66$); $t(21) = 9,28$; $p < 0,001$; $d = 0,84$. Natomiast mężczyźni przypisywali sobie w tych warunkach znacznie więcej sprawczości ($M = 5,55$) niż wspólnotowości ($M = 4,68$), $t(21) = 2,39$; $p < 0,01$; $d = 1,45$. Podobnych różnic nie stwierdzono w warunkach kontrolnych, $t < 1$.

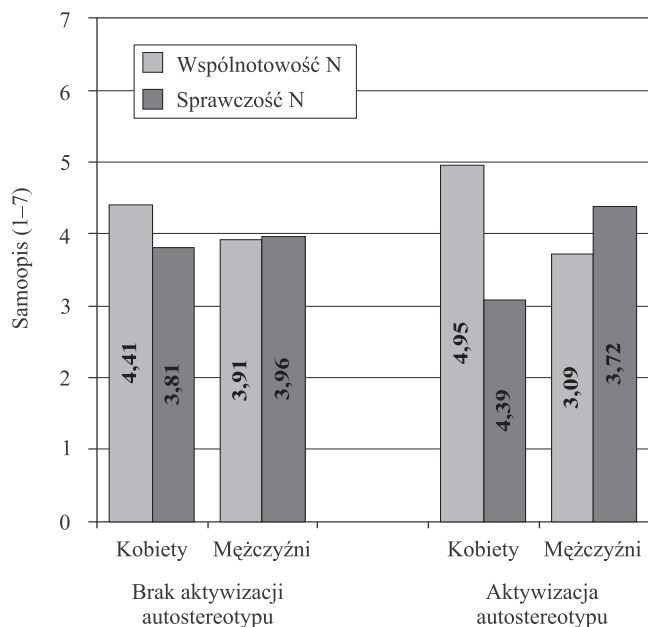
Analogiczna analiza wariancji na wskaźnikach przypisywanej sobie niepohamowanej sprawczości i wspólnotowości ujawniła podobną interakcję wszystkich trzech czynników, $F(1, 80) = 8,52$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,10$. Jak ilustruje Rysunek 2, w warunkach aktywizacji autostereotypu ujawniła się silna interakcja płci z natężeniem przypisywania sobie sprawczości i wspólnotowości, $F(1, 42) = 34,88$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,45$, natomiast w warunkach kontrolnych ta sama interakcja zupełnie zanikała, $F = 1,62$, nieistotne. W warunkach aktywizacji kobiety przypisywały sobie znacznie więcej niepohamowanej wspólnotowości ($M = 4,95$) niż niepohamowanej sprawczości ($M = 3,09$); $t(21) = 8,00$; $p < 0,001$; $d = 2,95$; różnica ta była więc ogromna. Natomiast mężczyźni przypisywali sobie w tych warunkach więcej niepohamowanej sprawczości ($M = 4,39$) niż niepohamowanej wspólnotowości ($M = 3,72$); $t(21) = 1,86$; $p < 0,05$; $d = 0,73$. Podobnych różnic nie stwierdzono w warunkach kontrolnych, $t < 1$.

Konkludując, nasze hipotezy zyskały potwierdzenie zarówno dla umiarkowanych, jak i niepohamowanych postaci sprawczości i wspólnotowości. Spostrzeganie sie-

Rysunek 1.

Natężenie sprawczości i wspólnotowości przypisywanych sobie przez kobiety w warunkach kontrolnych i aktywizacji autostereotypu płci (Badanie 3).

Rysunek 2.

Natężenie niepohamowanej sprawczości i niepohamowanej wspólnotowości przypisywanych sobie przez kobiety w warunkach kontrolnych i aktywizacji autostereotypu płci (Badanie 3).

bie zgodnie ze stereotypem płci rośnie zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn, kiedy zaktywizować u nich w subtelny sposób autostereotyp płci. Tak więc zjawisko „blednięcia” stereotypów płci, jakie niekiedy obserwuje się we współczesnych społeczeństwach (Diekmann i Eagly, 2000), może mieć swoje źródło nie tylko w rozpowszechnianiu się reguł poprawności politycznej (zakazujących stereotypizowania ludzi według płci i innych kategorii), lecz także w fakcie słabnięcia spontanicznej autokategoryzacji według płci. Po prostu ludzie we współczesnym świecie mogą rzadziej niż kiedyś spontanicznie myśleć o samych sobie w kategoriach płci. Niemniej, kiedy z tych czy innych powodów myślą o sobie w tych kategoriach, stereotyp płci pojawia się z całą mocą.

W obecnych badaniach aktywizowano jedynie autostereotyp płci, a więc stereotyp kobiecości – kobietom, stereotyp zaś męskości – mężczyznom. Nie wiadomo, czy podobne byłyby efekty aktywizacji heterostereotypu, czyli stereotypu grupy przeciwnej, czego nie można wykluczyć, ponieważ aktywizacja jakiegokolwiek stereotypu związanego z płcią może sprzyjać spostrzeganiu i siebie, i innych ludzi według stereotypów płci. Problem ten wymaga dalszych badań.

Dyskusja ogólna

Przedstawione tu badania przekonują, że stworzone przez nas Skale Sprawczości i Wspólnotowości oraz Niepohamowanej Sprawczości i Niepohamowanej Wspólnotowości cechują się zadowalającą rzetelnością w sensie zgodności wewnętrznej. Mają one też klarowną i zgodną z oczekiwaniami strukturę dwuczynnikową dla postaci zarówno umiarkowanej, jak i niepohamowanej. Wspólnotowość i sprawczość są skorelowane słabo lub wcale. Natomiast niepohamowana wspólnotowość umiarkowanie koreluje ze wspólnotowością, co zgodne jest z ideą, że pokrywają one różne obszary tego samego kontinuum. Podobnie dodatnio skorelowane są wspólnotowość i wspólnotowość niepohamowana, pokrywające różne obszary drugiego wymiaru. Przytoczone dane dotyczące różnic płci i wieku przekonują też o trafności teoretycznej owych skal.

Ograniczona objętość tego artykułu nie pozwala na dokładniejszą analizę innych danych świadczących o trafności zbieżnej, rozbieżnej i teoretycznej obecnych skal. Omawiamy je w innym miejscu (Wojciszke i Cieślak, 2010). Pokazują one, że Skala Sprawczości jest silnie skorelowana ze Skalą Męskości Sandry Bem ($r = 0,71$), a wcale ze Skalą Kobiecości tej autorki ($r = 0,08$). Dla Skali Niepohamowanej Sprawczości korelacja z męskością jest znacznie mniejsza i zanika, kiedy metodą korelacji częściowej kontroluje się wpływ umiarkowanej postaci

sprawczości. Podobnie Skala Wspólnotowości jest silnie powiązana ze Skalą Kobiecości ($r = 0,54$), a wcale ze Skalą Męskości ($r = 0,09$). Skale Sprawczości i Wspólnotowości są też logicznie powiązane z cechami Wielkiej Piątki – sprawczość koreluje dodatnio z ekstrawersją i sumiennością, ujemnie zaś – z neurotyzmem. Wspólnotowość koreluje natomiast dodatnio z ugodowością i ekstrawersją, a wcale z neurotyzmem. Sprawczość w wersji zarówno umiarkowanej, jak i niepohamowanej dodatnio koreluje z typem osobowości A i zadaniowymi reakcjami na stres, podczas gdy emocjonalne reakcje na stres ujemnie wiążą się ze sprawczością, wcale nie wiążą się ze wspólnotowością, a dodatnio wiążą się ze wspólnotowością niepohamowaną. Nasze badania wykazują nie tylko odmienną korelatów sprawczości i wspólnotowości, ale i uderzająco

odmienne powiązania umiarkowanej i niepohamowanej wersji tej samej orientacji z „trzecimi” zmiennymi. Na przykład badania nad stylami reagowania w sytuacji konfliktu pokazały, że sprawczość nie ma żadnego związku ze współpracą i kompromisem, podczas gdy niepohamowana sprawczość jest ujemnie skorelowana z obydwojema tymi stylami postępowania w sytuacji konfliktowej. Z kolei unikanie sytuacji konfliktowych jest ujemnie powiązane ze sprawczością, natomiast dodatnio – ze sprawczością niepohamowaną (Wojciszke i Cieślak, 2010).

Wszystkie te dane przekonują, że przedstawione tu Skale Sprawczości i Wspólnotowości w wersji umiarkowanej i niepohamowanej cechują się zadowalającą rzetelnością i trafnością. Mamy nadzieję, że okażą się użyteczne dla innych badaczy.

Załącznik 1

Kwestionariusz samoopisu 30

Poniżej znajduje się 30 określeń różnych cech. Prosimy o wskazanie, jak dalece każda z tych cech opisuje Ciebie lub nie. Przy każdej cesze prosimy postawić krzyżyk (X) w wybranej rubryce, wedle zasady:

- 1 – zdecydowanie nie
- 2 – nie
- 3 – raczej nie
- 4 – trudno powiedzieć, trochę tak, trochę nie
- 5 – raczej tak
- 6 – tak
- 7 – zdecydowanie tak

	Cechy:	1	2	3	4	5	6	7
1.	Koleżeński							
2.	Wyrozumiały							
3.	Pewny siebie							
4.	Skuteczny							
5.	Opiekuńczy							
6.	Przyjazny							
7.	Konsekwentny							
8.	Sklonny do kompromisu							
9.	Uczynny							
10.	Ambitny							
11.	Życzliwy							
12.	Doceniający innych							
13.	Energiczny							
14.	Przedsiębiorczy							
15.	Współczujący							
16.	O silnej woli							
17.	Sprawny							
18.	O skłonnościach przywódczych							
19.	Wspierający innych							
20.	Pomocny							
21.	Przekonujący							
22.	Wybaczający							
23.	Przebojowy							
24.	Pomysłowy							
25.	Rozumiejący innych							
26.	Zaradny							
27.	Poświęcający się dla innych							
28.	Zdecydowany							
29.	Aktywny							
30.	Wrażliwy na innych							

Prosimy jeszcze o podanie wiekui płci

Załącznik 2

Skale Niepohamowanej Sprawczości i Niepohamowanej Wspótnowości

Kwestionariusz opinii o sobie 22

Poniżej znajdują się 22 opinie. Inni ludzie, o których mowa w tych opiniach, to ludzie Tobie bliscy – rodzina i przyjaciele – prosimy o nich właśnie myśleć w trakcie udzielania odpowiedzi. Prosimy o wskazanie, jak dalece każda z tych opinii jest prawdziwa w odniesieniu do

Ciebie lub nie. Przy każdej cesze prosimy postawić krzyżyk (X) w wybranej rubryce, wedle zasady:

1 – zdecydowanie nie

2 – nie

3 – raczej nie

4 – trudno powiedzieć, trochę tak, trochę nie

5 – raczej tak

6 – tak

7 – zdecydowanie tak

	Opinie	1	2	3	4	5	6	7
1.	Zawsze stawiam potrzeby innych przed własnymi.							
2.	Skupiam się na realizacji swoich zadań tak bardzo, że zapominam o reszcie świata.							
3.	Mogę czuć się szczęśliwy tylko wtedy, kiedy inni są szczęśliwi.							
4.	Swoje cele realizuję niezależnie od tego, co sobie inni pomyślą.							
5.	Nie potrafię odmówić, kiedy ktoś prosi mnie o pomoc.							
6.	Człowiek jest tyle wart, ile w życiu osiągnął.							
7.	Czuję się okropnie, gdy nie jestem w stanie pomóc komuś w potrzebie.							
8.	Nigdy nie angażuję się nadmiernie w problemy innych.							
9.	Złoszczę się, gdy ktoś swoimi problemami przeszkadza mi w realizacji moich celów.							
10.	Miewam za mało czasu, aby zajmować się sprawami innych.							
11.	Bliscy mają do mnie pretensje, że poświęcam im za mało czasu.							
12.	Nie jestem w stanie zaspokoić swoich potrzeb, jeżeli to przeszkadzałoby to potrzebom innych.							
13.	Największą przyjemnością dla mnie jest sprawianie radości innym.							
14.	Rezygnuję z własnych marzeń lub planów, jeżeli są sprzeczne z pragnieniami kogoś bliskiego.							
15.	Kiedy pracuję, nie pozwalam innym, aby mi przeszkadzali.							
16.	Często postępuję wbrew sobie, aby nie sprawić innym przykrości.							
17.	Gdy skoncentruję się na pracy (nauce), nie starcza mi „miejsca” na kontakty z ludźmi.							
18.	Dobre relacje z innymi są dla mnie ważniejsze od sukcesu.							
19.	Najpierw trzeba zadbać o pozycję zawodową, nawet jeżeli na krótką metę przeszkadza to w życiu rodzinnym.							
20.	Mocno przeżywam przykrości innych.							
21.	Bardziej potrafię zadbać o innych niż o siebie.							
22.	Jeżeli postawię sobie jakiś cel, realizuję go, nawet gdy moi bliscy się sprzeciwiają.							

Prosimy jeszcze o podanie wiekui płci

LITERATURA CYTOWANA

- Abele, A. E. (2003). The dynamics of masculine-agentive and feminine-communal traits: Findings from a prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 768–776.
- Abele, A., Wojciszke, B. (2007). Agency and communion from the perspective of self versus others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 751–763.
- Bakan, D. (1966). *The duality of human existence*. Reading, PA: Addison-Wesley.
- Bosak, J., Szczesny, S., Eagly, A. H. (2008). Communion and agency judgments of women and men as a function of role information and response format. *European Journal of Social Psychology*, 38, 1148–1155.
- Diekmann, A. B., Eagly, A. H. (2000). Stereotypes as dynamic constructs: Women and men of the past, present, and future. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1171–1188.
- Fiske, S. T., Cuddy, A. J., Glick, P. (2007). Universal dimensions of social cognition: Warmth and competence. *Trends in Cognitive Science*, 11, 77–83.
- Glick, P., Fiske, S. T. (2001). Ambivalent sexism. *Advances in Experimental Social Psychology*, 33, 115–188.
- Glick, P., Lameiras, M., Fiske, S. T., Eckes, T., Masser, B., Volpato, C. i in. (2004). Bad but bold: Ambivalent attitudes toward men predict gender inequality in 16 nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 713–728.
- Helgeson, V. S. (1993). Implications of agency and communion for patient and spouse adjustment to a first coronary event. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 807–816.
- Helgeson, V. S. (1994). Relation of agency and communion to well-being: Evidence and potential explanations. *Psychological Bulletin*, 116, 412–428.
- Helgeson, V. S. (2003). Gender related traits and health. W: J. M. Suls, K. A. Walston (red.) *Social psychological foundations of health and illness* (s. 367–394). Oxford: Blackwell Publishing.
- Helgeson, V. S., Fritz, H. (1998). A theory of unmitigated communion. *Review of Personality and Social Psychology*, 2, 173–183.
- Kotulska, M. (2009). *Impact of gender priming on agentive and communal orientation*. Niepublikowana praca magisterska. Warszawa: SWPS.
- Moskowitz, G. B. (2005). *Social cognition. Understanding self and others*. New York: Guilford.
- Reinhard, M. A., Stahlberg, D., Messner, M. (2009). When failing feels good – Relative prototypicality for a high-status group can counteract ego-threat after individual failure. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 788–795.
- Wojciszke, B. (2005). Morality and competence in person and self perception. *European Review of Social Psychology*, 16, 155–188.
- Wojciszke, B. (2010). *Wspólnotowość i sprawczość. Podstawowe wymiary spostrzegania społecznego*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Wojciszke, B., Cieślak, M. (2010). *Orientacja sprawcza i wspólnotowa a wybrane aspekty funkcjonowanie zdrowotnego i społecznego*. Maszynopis w recenzjach.

PRZYPISY

1. Uczestnikami tego seminarium mającego miejsce w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej (Warszawa) w roku akademickim 2005/2006 były: Małgorzata Burakowska, Marta Cieślak, Aneta Kaczmarek, Anna Kowalińska, Ewa Opolony, Agata Świder i Roksana Tyksińska.

2. Identyczne wyniki przyniosła analiza różnic płci przeprowadzona na licznej ($N = 912$) próbie z badania pierwszego – różnice w natężeniu kolejnych orientacji były istotne w kierunku zgodnym ze stereotypami płci, ale wszystkie były małe (wskaźniki d w kolejności wzorowanej na Tabeli 3 wyniosły: 0,11; 0,43; 0,22 i 0,22).

3. Identyczny wzorzec zależności przyniosła analiza korelacji przeprowadzona na próbie z Badania 1 (których jednak bliżej nie omawiamy, gdyż na tej właśnie próbie dokonywano selekcji pozycji do ostatecznej wersji skal).

Scales Measuring Agency and Communion

Bogdan Wojciszke¹, Monika Szlendak²

¹ *Warsaw School of Social Sciences and Humanities, Sopot Faculty*

² *Institute of Psychology, Warsaw School of Social Sciences and Humanities*

Abstract

Based on the ideas of Bakan (1966) and Helgeson (2003) we devised Polish language scales measuring Agency (defined as focus on the self and own goals), Communion (focus on other people and interpersonal relations), Unmitigated Agency (excessive focus on the self with exclusion of communion), and Unmitigated Communion (excessive focus on others with exclusion of agency). We report three studies showing reliability and validity of the scales. Women show higher communion and unmitigated communion than men, while men show higher agency and unmitigated agency than women. All these differences are relatively small but they increase dramatically after unobtrusive priming masculinity in men and femininity in women.

Key words: agentic orientation, communal orientation, unmitigated agency, unmitigated communion

Złożono: 9.01.2010

Złożono poprawiony tekst: 29.06.2010

Zaakceptowano do druku: 4.07.2010